

Předmluva

Jiří Langer, který přijal hebrejské jméno Mordechaj Zeev, byl osobností, jež v oficiálním výkladu české kultury stála dlouho ve stínu. Vzhledem k jeho vyhraněnému příklonu k židovství a chasidismu se to dalo očekávat v době nacistického antisemitismu i v době antisemitismu stalinského. Ale ani pozdější léta renesance pražské německé a zejména německožidovské literatury nepřinesla nějakou vlnu zájmu o Langerovo dílo. V letech 1945 až 1989 vyšla v Československu jeho jediná kniha, druhé vydání *Devíti bran* (1965). Zasloužil se o ně jeho bratr František, který je doprovodil esejistickou vzpomínkou *Můj bratr Jiří*.

Situace se změnila až po roce 1989. Kromě reedice *Devíti bran*, opatřené znamenitým komentářem Tomáše Pěkného, vyšel český překlad německy psané eseje *Erotika kabbaly* (1991), dvojí reedice Langerova výboru z hebrejské poezie *Zpěvy zavržených* (1993, 2000), reedice svazečku *Talmud. Ukázky a dějiny* (1993) a výbor z Langerových studií, článků a dopisů. Langer se postupně stával předmětem odborného zájmu, vzniklo několik studií, bakalářských a diplomových prací v Brně a v Praze. Ale první soubornou monografii o něm napsal německý slavista Walter Koschmal (2010). Koschmal podrobně zkoumá Langerova česky a německy psaná díla, součástí jeho knihy je i stostránková antologie Langerových studií publikovaných v pražských periodikách *Selbstwehr* a *Jüdischer Almanach*. Ale zároveň přiznává, že není hebraista, a nemůže se tedy vyjadřovat k Langerovým hebrejsky psaným textům, především ke dvěma sbírkám jeho poezie. Obrovská erudice Jiřího Langer, který byl trilingvní, klade totiž velké nároky na vykladače jeho díla.

Tuto mezeru nyní zaplňuje komentovaná kniha překladů obou Langerových básnických knih, *Pijutim ve-širej jedidot* (Básně a písně přátelství, 1929) a *Meat cori* (Trocha balzámu, posmrtně 1943). Básně vycházejí oboujazyčně, hebrejsky i česky. Texty autorky překladů i komentářů Denisy Goldmannové v sobě spojují několik předností. Vynikají precizní znalostí hebrejštiny (Langer je patrně posledním pražským autorem píšícím hebrejsky), múzičností (čeština překladů je poetická a zdařile napodobuje obraznost originálu) a spolehlivou orientací v kulturním a religiózním kontextu. Čtenářům se tak dostává do ruky knížka, kterou mohou číst jako dobrou poezii, jako informaci o autorovi, jeho osudech a díle, ale také jako kulturní studii. Poezii Jiřího Mordechaje Langerera se tak konečně dostává spolehlivé edice i výkladu, které si tato výrazná osobnost židovské kultury dávno zasloužila.

Jiří Holý

Básně a písně přátelství



פּיוּטִים וְשִׁירֵי יְדִידוּת

VIDĚNÍ

Jako muž, kterého děsivý sen v noci vytáhl z propasti vlastního srdce,
tak jsem se probíral z hloubi snění svého života a hle:

Celý vesmír jako by byl vnořený v magický spánek,
v němž proti jeho vůli vše bez ustání pracuje.

Dřímá celý prázdňný svět, souhvězdí spíc se hne a dřímá čas.

Spává země i vše, co je na ní: zelenavé údolí, hory, voda, vzduch.

Blesk na nebi, když zazáří ve výšce, rachot Božího hřmění na zemi,
jakkoliv je slyšet — všechno spí.

Dřímá všechno živé: bzúčení včely na louce, ptačí cvrlikání v lese,
dřímá krev.

Ve spánku povstanou národy, ve spánku hlučí, ospalost je poráží.

Spánek je všechno lidské konání, zdřímnutí je rozjímání srdcí.

Někteří spěchají procitnout: proroci, mystikové, básníci, filozofové
— vše nadarmo;

není úniku z jejich dřímoty.

I naše svoboda volby je odsouzena k spánku,

neboť je nám dána proti naší vůli.

Pak jsem otevřel oči dokořán a hle:

Celý svět je stažený jako žena pracující k porodu,

sténá v ukrutných bolestech jako rodička v hořkém zoufalství

a u ní stojí archanděl Gabriel, v rukou žhnoucí kleště;

rve jí plod křivdy z útroh, až svaly jí zaskřípou,

vždyť rozenec ve své velikosti nemůže vyjít, je ohromný.

A celý vesmír se utápí v její krvi, v lítosti řve jako lev

— a není pro něj spásy.

כְּאִישׁ אֲשֶׁר חָרַדְתָּ חֲלוּם מִתְהוּם לְבוּ בְלִילָה הַעֲלֵתוּ,
 כֹּה הַקְצָתִי קֶצֶת מִתּוֹדֶךָ תְּנוּמַת חַיִּי, וְהִנֵּה:
 הַבְּרִיאָה כְּלָה כְּאִלוֹ הִיְתָה שְׁקוּעָה בְּשֵׁנַת קֶסֶמִים,
 מִמְּנָה עַל־כִּרְחוּ הַכֹּל בְּלִי־מְרֻגָּע יַעֲבֹד.
 אִם כְּלִי־חֶלֶל הָרִיק שֶׁל הָעוֹלָם, גִּלְגַּל הַכּוֹכָבִים יֵשֶׁן יְנוּעַ, וְגַם הַזְּמַן.
 רִדְמַת אֶרֶץ וְכֹל אֲשֶׁר עָלֶיהָ: יִרְקַרְק הָעֵמֶק, הֶהָרִים, הַמַּיִם, הָאֲוִיר.
 בְּרַק־שָׁמַיִם כִּי יִבְהִיק בְּגִבְהָ, רַעַשׁ רַעַם אֵל בְּאֶרֶץ כִּי נִשְׁמָע — הַכֹּל יֵשֶׁן.
 אִם הַיְקוּם כֵּלֹ: זְמֻזוּם דְּבוּרָה בְּאָחוּ, צִפְצוּף צְפוּר בֵּיעַר, וְגַם הַדָּם.
 בְּשֵׁנָה קָמִים עַמִּים, בְּשֵׁנָה הוֹמִים, נוֹמָה מִפְּלִתָם.
 שֵׁנָה כְּלִי־מַעֲשֵׂי אִישִׁים, נִמְנוּם שְׂרַעַף לִבָּם.
 וַיֵּשׁ אֲשֶׁר כְּאֲצִים לְהַקִּיץ: נְבִיאִים, מְאֲרֵי דְרִזִּין, שָׂרִים, פִּילוֹסוֹפִים — הַכֹּל לְשָׂוָא;
 אִין מִתְּנוּמַתָּם מוֹצֵא.
 וְגַם עָלֵי חֲרוּת בְּחִירְתָּנוּ נִמְנוּם נִגְזֹר עָלֶיהָ
 יַעַן עַל כִּרְחוּנוֹ לָנוּ הִיא נִתְּנָת.

עוֹד פְּקַחְתִּי בַת־עֵינִי וְהִנֵּה:
 הַבְּרִיאָה כְּלָה דוֹמָה לְאִשָּׁה בְּצִירֶיהָ.
 בְּכָאֵב נוֹרָא שׁוֹאֵגָת, כְּאִם יוֹלְדָת בְּמַרְיָאוּשָׁה,
 וְנִבְרִיאַל הַשָּׂר עוֹמֵד בְּזָה וְצַב־תֵּאֵשׁ בִּידּוֹ;
 עוֹקֵר אֶת־פְּרִי־עוֹלָה מִתּוֹדֶךָ מַעֲיָה עַד־חִזּוֹק שְׂרִירֶיהָ
 אֵד הַיּוֹלֵד אִינוֹ יְכוּל לְצֵאתָ, מִפְּנֵי גְדֻלּוֹ, כִּי רַב הוּא.
 וְהַבְּרִיאָה כְּלָה מִתְּבוֹסְסֶת בְּדַמְיָה, נוֹהֶמֶת כְּאִרִי בְּצַעֲרָה — וְאִין מִשִּׁיעַ לָהּ.

Trocha balzámu



מעט צרי

* * *

Nebudu špatným sousedem, velkolepý světe!
Nebudu rozhněvaný bojovat o tvůj chléb;
a stolovníkům nenaliji hořkého vína,
ani absint z večera, otrávenou vodu po ránu.
Ani popel nedám namísto okrasy,
ba ani bodláky mezi květy věnce.
Něžná poupata sbírám na své louce
a jemným hlasem znějí mé housle.
A pokud je můj olej balzámem proti soužení
a lék zahořklé duši je má hořká svoboda —
pak je to dobré! — To je přece má odměna!

לא אֵהי שְׂכֵן רָע, עוֹלָם נֶאֱדָרִי!
 לא אֶלְחֵם בְּלַחְמֶךָ בְּזַעַף וּבַחֲרִי;
 וְלִמְסָבִים אֶתִּי לֹא אֶמְסֹד יוֹן מְרִי
 אוֹ לַעֲנַת עֶרְבִי וּמִי־רֹאשׁ בְּקָרִי.
 לֹא אֶפְר אֲשִׁים תַּחַת פְּאָרִי
 וְאִף לֹא קוֹצִים לְבִין פְּרַחֵי זְרִי.
 נְצַנִּים רַכִּים לְקַט גִּירִי
 וְעַנְג הַקּוֹל יִתֵּן כְּנֹרִי.
 וְאִם יִצְהָרִי לְצָרָה צָרִי
 וְלִמְר־נֶפֶשׁ מִרְפָּא מְר־דְּרוּרִי —
 הִנֵּה מֵה־טוֹב! — הֲלֹא זֶה שְׂכָרִי!

Život Jiřího Langer

Jiří Mordechaj Langer byl velmi zvláštní osobností – netradičním zjevem české i židovské kultury. Setkání s chasidismem pro něj bylo mocným zážitkem, jenž se promítl do jeho života i tvorby. Se stejnou naléhavostí poté propadl i freudovské psychoanalýze, aniž by však ustoupil od chasidského způsobu života, který předtím přijal se všemi jeho aspekty. Právě neutuchající nadšení se zdá být hlavním rysem jeho „trojí duše“.¹ Dalším je pak smutek z osamění a nepochopení, který ve svém počínání Jiří M. Langer zažíval. To vše se promítlo do jeho básnické tvorby.

Jiří Langer se narodil v Praze 19. března 1894² do česko-židovské rodiny, která již pomalu upouštěla od dodržování židovských zvyků. Bratr František Langer tuto proměnu v praktikování judaismu popisuje ve své knize *Byli a bylo*, kde na příkladu svého dědečka, otce a sebe ilustruje postupný přechod k náboženské vlažnosti a kulturní asimilaci rodiny k většinové české společnosti.³ Jiří však šel proti proudu – sám proti všem, jak se pak ještě mnohokrát v jeho životě ukázalo.

Rodině navzdory se tedy Jiří, hebrejským jménem Mordechaj Zeev, obrátil zpět k židovskému náboženství. „Jednou, to už mu bylo jistě patnáct let, mě překvapil dotazem, který z českých básníků je

¹ Autorem spojení „trojí duše (země české)“ je Franz Werfel. (Srovnej s Pěkný 1996: 313.)

² František Langer však uvádí 7. duben. (F. Langer 1971: 187) Toho si všimá i Walter Koschmal, ale potvrzuje datum 19. března. (Koschmal 2010: 8)

³ F. Langer 1971: 184–186.

mystik. Poradil jsem mu Otokara Březinu, jednoho z našich největších básníků, jenže těžko srozumitelného. Bratr přečetl celé jeho dílo a byl jím nadšen. To mohlo být pro mne prvou příležitostí, abych poznal, kterým směrem se ubírá jeho zájem. Ale rozpoznal jsem to až o rok či o dva později, když se začal vášnivě zajímat o náboženské otázky, a potom ne už jen zajímat a ne už jen o otázky, ale úplně se ponořil do náboženství, vlastně do celého toho tajemného, abstraktního, mystického univerza, které se nazývá náboženství,⁴ vzpomíná jeho bratr František. Jiří Langer svou rodinu překvapil i v roce 1913, kdy se vydal do východní Haliče do městečka Belz na dvůr rabína Jisachara Dov Rokeacha,⁵ aby poznal chasidismus zblízka, aby „se vlastně vrátil do středověku, kde prostota vřelé víry, život v pokoře a víra v sílu modlitby byly spojeny s nevědomostí, zaostalostí a špínou, pro moderního člověka nemyslitelnou“.⁶ Sám Jiří Langer „puzen tajemnou touhou“ svou cestu přiblížil čtenářům v úvodu knihy chasidských vyprávění *Devět bran*: „Neschůdná je cesta do říše chasidů. Cestovatel prodírající se houštinami pralesů, nezkušený a nedostatečně vyzbrojený, není větším odvážlivcem než ten, kdo se odhodlá vniknouti do světa chasidského, nevzhledného, ba odpuzujícího svým podivínstvím. Jen málo dětí Západu tuto cestu vykonalo. Sotva tolik – když o tom tak přemýšlím – kolik je prstů na ruce,⁷ která píše tyto řádky.“⁸ Je zřejmé, že pobyt mezi chasidy nebyl

⁴ F. Langer 1971: 187.

⁵ Jisachar Dov Rokeach (1854–1926), v *Devíti branách* nazýván Jisúcher Bér Rokach (Bér a Dov mají shodný význam), byl jedním z rabínů slavné chasidské dynastie v Belzu. (Více viz Assaf 2010.)

⁶ Rulf 2002: 52.

⁷ Jiří Langer v *Devíti branách* zmiňuje svého pražského druha: „Gavríla, svého pražského druha, jsem již hezký čas neviděl. Sedí si teď v Hivnevu – u Belzu – a pěkně se tam učí. Má se jistě dobře. Oženil se tam.“ (J. Langer: 51) Otto (Gabriel) Muneles (1894–1967) pocházel ze staré pražské židovské rodiny, byl významným judaistou, hebraistou a filologem. (Více viz Pařík 2010.)

⁸ J. Langer 1995: 33.